

MARINKO PETRIĆ

Centar za zaštitu kulturne
baštine otoka Hvara
21450 Hvar

UDK: 75(497.5 Hvar = Zadar)

DVA STARA POPISA HVARSKIH SLIKA U PRIVATNOM POSJEDU

U članku se obrađuju dva stara popisa hvarskih slika u privatnom posjedu i uspoređuju s današnjim stanjem.

Stariji izvori o hvarskoj slikovnoj baštini, posebice o onoj u privatnom, obiteljskom posjedu veoma su oskudni. Način kako su umjetnine nabavljane, tko ih je skupljao, koliko su naručivane, a koliko su pak naprosto stjecane nasljeđivanjem ili mirazima, dakle sve ono što nam je itekako važno pri propitivanju likovnog ukusa i kulture Hvarana u prošlosti, ostaje gotovo po pravilu nerazriješeno. Svaki, pa i najskromniji podatak o tome izuzetno nam je dragocjen, pa bismo u ovom kratkom prilogu obradili dva takva, gotovo zaboravljena izvora.

Prvi je članak zadarskog franjevca Donata Fabijanića "Dipinti della città di Lesina", tiskan kao posebna knjižica u Zadru 1849. g., koji, u okviru obrade znamenitih slika iz hvarskih crkava, na kraju članka donosi i nekoliko podataka o onima u privatnom posjedu. Knjižica je danas prava rijetkost, a jedini primjerak koji se u Hvaru do danas sačuvao jest onaj koji je kolega prof. Joško Kovačić našao u biblioteci porodice Machiedo.

Drugi izvor, na koji me upozorio konzervator dr. Radoslav Tomić iz Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine iz Splita, na čemu mu se ovdje najtoplije zahvaljujem, jest napis također zadarskog povjesničara

Josipa Sabalića "Pitture antiche di Zara", Parte I, objavljen u Zadru 1912. g. U ovom radu autor opisuje, između ostalih, i zbirke slika Hvarana Petra i Ivana Kasandrića, koji su tada živjeli u Zadru, a čiji je umjetnički fond većim dijelom kasnije dospio u Hvar i priključio se već postojećoj obiteljskoj zbirci umjetnina.

I.

Na kraju vrlo opširnih opisa slika iz franjevačkog samostana, hvarske katedrale, crkve sv. Duha i crkve benediktinki u Hvaru, na str. 38 i 39, Fabijanić kratko nabraja i slike u privatnom posjedu. Tako navodi da se u kući dekana Ostojića nalaze dvije slike, jedna s prikazom Gospe i druga s prikazom Krista Spasitelja ("Il Redentore") za koje navodi da su od autora Castellija. Kod porodice Machiedo navodi sliku glave Krista Spasitelja nepoznatog autora, te jedan lijep prikaz Svete obitelji "della scuola romana" (izrađene dakle na klasičan način). Kod doktora Gazzarija spominje sliku "Ecce homo" od Dolcija, a kod porodice Kasandrić nabraja Svetu obitelj, za koju navodi da je slikana na kartonu i da predstavlja vrlo vješt rad koji se pripisuje Palmi, zatim manju uokvirenu sliku Bogorodice s djetetom, kako navodi, rijetke ekspresije, pa slike s prikazom sv. Mateja, sv. Jakova i sv. Andrije "savršenog poteza", te na kraju "Ecce homo", sliku "izvrsnog umjetničkog dojma".

Iako je Fabijanićev pregled hvarskih slika u privatnom posjedu vrlo štur i zasigurno nepotpun, za nas je vrlo važan jer je to prvi pregled koji je u dokumentarnom i stručnom smislu mjerodavan. Od popisanih djela neka prepoznamo i još nalazimo u Hvaru,¹ dok mnogih nema ili ih zbog kratkoće opisa ne možemo više individuirati.

Od dviju slika koje su se nalazile u kući kanonika Jerolima Ostojića (to je crkvena kuća uz katedralu s južne strane u kojoj sada živi porodica Zorka Kovačevića), jednu je (sliku Gospe s djetetom) kanonik Ostojić 1850. g. oporučno ostavio crkvi Zvijezda mora na Hvaru.² Prema ovom dokumentu, slika je bila "classica tela", dakle slika starije dobi, veličine 1,10 x 4,5 stopa (oko 38x84 cm), te djelo umjetnika Castellija. Na žalost, ovoj slici, kao i drugoj s prikazom Krista Spasitelja nismo uspjeli ući u trag. Ostaje nepoznato i o kojem se Castelliju radilo. Prema oznaci da je slika starija možda je riječ o đenovskom

slikaru 17. st. imenom Valerio Castello, ili možda vjerojatnije o jednom od dva mletačka slikara 18. st. s prezimenom Castelli, Giovaniju i sinovcu mu Bernardinu.

Sliku glave Krista Spasitelja, te sliku s prikazom Sve-te obitelji kod porodice Machiedo, također više ne nalazimo u Hvaru, ni kod jedne, ni kod druge grane ove porodice.

Slika "Ecce homo" kod liječnika Dominika Gazzarija (njegova je kuća bila ona na sjevernoj strani Pjace - tzv. donja palača Paladinić, kasnije Boglić-Božić), ukoliko je bila doista djelo Carla Dolcija (1616-1686), poznatog firentinskog slikara, predstavljala bi danas prvorazrednu vrijednost. Međutim ni toj slici ne nalazimo više traga.

U zbirci porodice Kasandrić sačuvalo se na sreću više djela. Tako se slika na kartonu "Bijeg u Egipat" (ikonografski bih je prije nazvao "Odmor Svete obitelji") danas nalazi u dijelu obiteljske zbirke koji je vlasništvo gosp. Zorana Kasandrića Ivina. Slika je formata 19,5 x 25 cm, i doista je vještog i preciznog crteža kako Fabijanić navodi. Atribuciju Palmi Mladem (1548-1628) uzimamo međutim s rezervom, budući da je očito riječ o skici za veću sliku, pa je tako teže procijeniti i prepoznati definitivne, izvedbene karakteristike autorova slikarskog rukopisa.

Sliku Bogorodice s djetetom više ne nalazimo, ukoliko nije riječ ili o maloj sličici iz 16. st. s istim motivom, izrađenoj na bakrenoj ploči, koja se nalazi u djelu obiteljske zbirke vlasnosti gosp. Ive Kasandrića Mirkova, ili pak o bizantskoj ikoni koja se svojedobno nalazila u zbirci Zorana Kasandrića. Međutim, prema opisu koji joj Fabijanić pridaje ("slika rijetke ekspresije"), najvjerojatnije se ne radi ni o jednoj od predloženih.

Od slika sv. Mateja, sv. Jakova i sv. Andrije, sačuvala su se do danas dvije posljednje, slika sv. Jakova u vlasništvu Ivana Kasandrića Mirkova i slika sv. Andrije u vlasništvu Zorana Kasandrića. Obje su slike istog formata, 39 x 48 cm, u istovjetnim drvenim okvirima. Međutim, nije izvjesno da su od istog autora, kako bi se dalo pretpostaviti. Obje su doduše iz 17. st., no slika sv. Andrije je mnogo kvalitetnija i doista vrhunskog poteza, kako navodi Fabijanić.

Od slike s prikazom sv. Mateja ostao je tek okvir, istovjetan okvirima prethodnih dviju slika, u koji je naknadno umetnuta jedna oleografija iz 19. s t. s prikazom Bogorodice s djetetom. Slika se nalazi kod Ivana Kasandrića Mirkova.

Slika "Ecce Homo", ulje na platnu veličine 87x70 cm nalazi se danas kod gosp. Zorana Kasandrića. Doista je visokog umjetničkog dosega, kako navodi Fabijanić, te predstavlja možda najvredniju sliku iz obiteljske zbirke.

II.

Opisujući slike koje se nalaze kod zadarskih obitelji, zadarski pisac i publicist Josip Sabalić (1856-1928) vrlo detaljno nabraja i one u vlasništvu Hvaranina Petra Kasandrića (1857-1926), književnika i dugogodišnjeg urednika zadarske "Smotre Dalmatinske", koji je tada živio u Zadru, te njegova rođaka doktora Ivana Kasandrića (1879-1948), profesora teologije i kasnije rektora bogoslovije u Splitu.

Za Petra Kasandrića navodi da mu je prijatelj, te da je nepogrešiv i neumoran sabirač umjetnina. Od njegovih slika spominje:

"Bijeg u Egipat", ulje na platnu dimenzija 122 x 110 cm. Slika je, navodi, izrađena u rimskom (dakle klasičnom) stilu, a bila je popravljena od zadarskog slikara Smirića.³ Dalje navodi da je izvorno bila dar Frane-Marije Appendinija kanoniku don Luki Torreu, koji ju je ostavio u nasljedstvo don Ivanu Pauloviću, a koji je pak Petru Kasandriću bio ujak.

U zbirci porodice Kasandrić u Hvaru, u onom dijelu koji je naslijedio gosp. Zoran Kasandrić Ivin, nalazile su se dvije slike s ovim motivom. Jedna je rađena na kartonu u tehnici ulja, međutim neodgovarajuće je malog formata (19,5 x 25 cm), dok je druga većeg formata prije par godina prodana u Split, tako da nam je nedostupna za poredbu. Iako je ova potonja bliska opisu slike koji Sabalić navodi, čini se da se ipak ne radi o istoj slici.

Druga slika u Sabalićevom popisu zbirke Petra Kasandrića u Zadru je bizantska ikona dimenzija 28 x 34 cm, s prikazom Bogorodice s djetetom, u drvenom i pozlaćenom okviru.

Prema navodu pok. Ivana Kasandrića, ikona bi mogla biti ona koja se još donedavno nalazila u porodičnoj zbirci u Hvaru (dijelu koji sada pripada Zoranu Kasandriću), a koja je prije par godina također prodana u Split (ukoliko ta koja je prodana nije ona slična ikona koja se nalazila u zbirci drugog Kasandrića u Zadru).

Sabalić zatim navodi dvije slike na staklu, dimenzija 28 x 24 cm, jedna s prikazom svetog Vinka Paulskog, a

druga s prikazom svetog Ivana Nepomuka. Ove su slike, navodi, u posjed porodice Kasandrić dospjele kao dio miraza Laure Soppe Papali prilikom udaje za Petra Kasandrića (djeda književnika Petra Kasandrića). Slikama nažalost ne nalazimo traga u Hvaru.

U zbirci su se nalazile i dvije slike s prikazom "Agnus Dei", u bogato ukrašenim ovalnim okvirima od drva. Sabalić navodi da su iz 17. st. te da su rimskog podrijetla.

Sljedeća na popisu je slika "Suzana i starci" ulje na platnu veličine 130 x 100 cm. Tri starca su prikazana kao polufigure u "babilonskim" odijelima. Za ovu sliku Sabalić navodi da je bila kupljena u antikvarnici "Dalmas" u Zadru, te da potječe iz Zadra.

"Immacolata" - slika na staklu u starom okviru također je kupljena u zadarskoj antikvarnici "Dalmas". Po detaljnom Sabalićevom opisu, ovo je bez sumnje slika "Gospe od Bezgrešnog začeca s malim Isusom i svetim Alojzijem" koja se sada nalazi u zbirci porodice Machiedo u Hvaru. Prema navodu pravника Ive Kasandrića, vjerojatno je to Petrov poklon nekom od članova obitelji Machiedo.

Sabalić spominje i nekoliko jednobojnih grafika, jednu iz 1805. g. rađenu prema Guercinovoj slici koja se nalazi u Veneciji, a prikazuje motiv iz epa "Oslobođeni Jeruzalem", Torquata Tassa. Grafika je potpisana: *Francesco Barbieri detto il Guercino dipinse. Domenico del Frate disegno. Pietro Bonato veneto bassanese incise. Roma 1805.* Druge dvije grafike su: jedna s prikazom "Odlazak Abrahama s obitelji", rađena po slici Jakova Bassana, a druga s prikazom "Josip susreće braću", rađena po slici Silvestra Manaigoa. Ni ova djela se nažalost ne nalaze u porodičnoj zbirci Kasandrić u Hvaru.

Uz slike navodi i dva raspela, jedno od bjelokosti (sada se nalazi u zbirci Ivana Kasandrića Mirkova) i jedno od srebra kojemu ne nalazimo više traga.

Za doktora Ivana Kasandrića, profesora teologije, Sabalić također navodi da je ljubitelj i sakupljač umjetnina, te nabraja sljedeće slike:

"Djeвица s djetetom", veličine 85 x 58 cm. Slika je kupljena u antikvarnici "Dalmas" u Zadru, a potječe iz jedne zadarske obitelji. Za okvir slike navodi da je star i drven, te da je izvorno pripadao jednoj slici koja je potjecala s Hvara.

Ovdje se radi bez sumnje o slici koja se danas nalazi kod Ivana Kasandrića Mirkova, jer ikonografski opis odgovara, a odgovaraju i dimenzije slike. Napomenuli bismo samo da slika nije original već oleografija koja je naknadno vrlo nevjesto premazivana. Oleografija je izrađena po predlošku skike koja odaje Correggiov utjecaj. Zanimljivo je spomenuti da je isti motiv precrtao i Vjekoslav Karas 1838. g. Radi se o slici "Madona s usnulim djetetom" u Gradskoj galeriji u Karlovcu.⁴ Okvir hvarske oleografije je isti kao i okviri slika apostola sv. Andrije i sv. Jakova, pa možemo nadopuniti Sabalićev navod napomenom da se radi o okviru slike sv. Mateja koju je 1848. g. vidio i zabilježio Fabijanić.

Slika Bogorodice Karmelske s djetetom u jednoj i škapularom u drugoj ruci, dimenzija je 46 x 42 cm, a potječe iz jedne crkve u Novigradu. Kako navodi, slika je slabije izvedbe, a u novije vrijeme je obnovljena od profesora Smirića u Zadru. Ova slika se donedavna nalazila u porodičnoj zbirci Kasandrić u Hvaru.

Slika s prikazom mladolike Gospe u ovalnom okviru, dimenzija je 30 x 22 cm. Slika potječe iz Hvara, a dar je njegove tetke rođene Kačić-Dimitri.

U zbirci pravnika Ive Kasandrića nalaze se dvije slike s prikazom mladolike Gospe, bliskih dimenzija, kvalitetne izrade, te obje iz 18. st. Jedna je u ovalnom okviru, pa smatramo da je o njoj riječ.

Ikona Bogorodice s djetetom također potječe s Hvara, iz kuće Kačić-Dimitri, a u posjed porodice Kasandrić dospjela je mirazom njihove tetke.

Ova, ili slična ikona koju Sabalić navodi u popisu slika Petra Kasandrića, mogla bi biti ona koja se još donedavno nalazila u porodičnoj zbirci Kasandrić u Hvaru.

Kako vidimo iz Sabalićeva popisa zbirke Petra i Ivana Kasandrića u Zadru, od ukupno 7 slika na platnu, 3 slike na staklu, 2 slike na drvu i 3 stare grafike, u obiteljskoj zbirci na Hvaru ostale su donedavno sačuvane 3 slike na platnu (od čega je jedna oleografija) i jedna ikona (nedavno prodana u Split), sve iz zbirke prof. Ivana Kasandrića. Od zbirke Petra Kasandrića sačuvala se samo mala slika na staklu i to u zbirci porodice Machiedo u Hvaru (pa tako možemo pretpostaviti da ta zbirka nije ni ušla u korpus obiteljske baštine porodice Kasandrić).

U vremenskom razdoblju od Fabijanićeva do Sabalićeva popisa, u oko 65 g., iz zbirke Kasandrić nesta-

la je i jedna slika - prikaz apostola Mateja, od koje je samo ostao okvir. Koliko mi je poznato, tu sliku nažalost ne nalazimo više u Hvaru.

Pored vrlo detaljnog popisa slika, zanimljiv je nadalje i Sabalićev navod da su i Petar i Ivan bili ljubitelji i skupljači slika, što je prvi spomen hvarskih kolekcionara likovnih djela.

Iako Sabalić opisuje samo zadarski dio likovne baštine porodice Kasandrić, a Fabijanić donosi tek sumarni i zasigurno nepotpuni popis nekoliko hvarskih obiteljskih zbirki slika, ovih nekoliko redaka o hvarskim umjetninama vrlo su nam dragocjeni jer daju bar nekakav presjek tog slikovnog fonda u prošlom stoljeću, te omogućavaju kakvu-takvu poredbu sa stanjem iz početka 50-tih godina kad je započeto sustavno popisivanje hvarskih umjetnina, a na kraju i usporedbu s današnjim stanjem.

BILJEŠKE:

- ¹ O tim slikama vidi više u prethodnom članku potpisanog u ovoj publikaciji.
- ² J. Kovačić, Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987, 225.
- ³ Ivan Smirić (1842-1829) bio je osnivač i dugogodišnji ravnatelj Arheološkog muzeja u Zadru. Bio je također i slikar, koji se uz to bavio restauracijom i konzervacijom umjetnina.
- ⁴ Anka Bulat Simić, Vjekoslav Karas, Zagreb 1948, 41-2, 131, slika 1.

TWO OLD CATALOGUES OF PAINTINGS FROM HVAR IN PRIVATE POSSESSION

Summary

Older written sources on the art heritage of Hvar, especially of that in private, family possession, are extremely scarce. The way in which works of art were acquired, who collected them, how many of them were commissioned and how many simply inherited or given in dowries - questions of paramount importance in determining artistic taste and culture of the inhabitants of Hvar in the past - remain as a rule unanswered. Since even the scantiest of data in that field are very valuable, this short contribution deals with two of such sources, by now almost forgotten. One is a survey of paintings by the Franciscan scholar Donat Fabijanić, intitled: "Dipinti della città di Lesina" and printed in Zadar in 1849. The other is intitled "Pitture antiche di Zara" (Parte I.), written by the scholar Josip Sabalić and printed also in Zadar in 1912.